

**ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА
ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН
QUESTION OF LEGISLATIVE REGULATION OF SURROGACY
LAW IN FOREIGN COUNTRIES**

Коренга Ю.В.,

аспірант Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Самчук-Колодяжна З.Ф.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права і процесу

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

У статті досліджується політика зарубіжних країн стосовно застосування сурогатного материнства. Автор виділяє окремі групи країн щодо законодавчого визначення застосування даного методу допоміжних репродуктивних технологій. У даній роботі проводиться аналіз законодавчої бази країн Європи, США, держав пострадянського простору.

Ключові слова: сурогатне материнство, сурогатна мати, генетичні батьки, національне законодавство, комерційний договір сурогатного материнства.

В статье исследована политика зарубежных стран по использованию института суррогатного материнства. Автор выделяет отдельные группы стран по законодательному определению данного метода вспомогательных репродуктивных технологий. В данной работе проводится анализ законодательной базы стран Европы, США, государств постсоветского пространства.

Ключевые слова: суррогатное материнство, суррогатная мать, генетические родители, коммерческий договор суррогатного материнства.

The article is studied the policy of foreign countries on the use of the Institute of surrogate motherhood. The author highlights some of the countries of the legislative determination of the method of assisted reproductive technology. This paper analysis the legal framework in Europe, the U.S. and post-Soviet states.

Key words: surrogacy, the surrogate mother and genetic parents, surrogate motherhood commercial agreement.

Постановка проблеми. У зв'язку з численними морально-етичними та релігійними аспектами сурогатного материнства національне законодавство та політика багатьох країн поки що не має чіткої думки стосовно застосування даного методу допоміжних репродуктивних технологій. Політика зарубіжних країн щодо застосування сурогатного материнства суттєво відрізняється одна від одної. В одних державах воно повністю заборонено, а будь-яка спроба отримати дитину таким чином є злочинною, в інших сурогатне материнство дозволено на законодавчому рівні. Тому вивчення державної політики зарубіжних країн щодо застосування інституту сурогатного материнства є основним завданням даної статті. Законодавство держав стосовно використання сурогатного материнства вступає у тісну взаємодію через так звану міграцію батьків з метою пошуку сурогатних матерів, адже ні для кого не секрет, що десятки іноземних пар приїжджають до України для того, щоб знайти жінку, яка погодиться виносити та народити дитину за значно нижчою платою, ніж у європейських державах. Саме тому вивчення закордонного законодавства є актуальним саме для України.

Стан дослідження. Даною темою займається достатня кількість як вітчизняних вчених-юристів, так і зарубіжних науковців. Автором досліджено роботи російських вчених Майфата А.В. «Сурогатне материнство та інші форми репродуктивної діяльності у новому Сімейному кодексі Російської Федерації», Байбороші Н.С. «Особливості договору сурогатного материнства з іноземним елементом». Статті вчених-юристів зі Сполучених Штатів Америки Джейнс М., Кей Р., Бредлі Е. з їхньої вагомою працею «Європейські права в області прав людини».

Виклад основного матеріалу. Стосовно правового закріплення сурогатного материнства можна виділити три групи країн [1, с. 4]:

1. Країни, у яких сурогатне материнство дозволено законом (Англія, Корея, ЮАР, США, Україна тощо).

2. Країни, у яких сурогатне материнство заборонено законом (Голландія, Італія, Німеччина, Франція, Швейцарія тощо).

3. Країни, законодавство яких не забороняє сурогатне материнство, проте у яких відсутня його правова регламентація (Латинська Америка, Бельгія, Греція, Ірландія).

Варто окремо виділити четверту категорію країн, у яких дозволено сурогатне материнство, проте заборонені комерційні договори. Законодавство таких країн, як Канада, штат Вікторія (Австралія), штат Нью Гемпшир та Вірджинія (США) забороняє комерціалізацію даних правовідносин та не допускає розгляд судових позовів стосовно таких договорів [2]. Під комерційним договором у законодавстві цих країн розуміється виношування дитини для інших батьків з метою отримання прибутку, проте витрати, пов'язані з даним процесом, сюди не входять. Угода може визначати відшкодування витрат, пов'язаних із:

- медичними маніпуляціями, що проводяться для зачаття дитини;
- регулярними медичними оглядами;
- фізіологічними, гормональними та психологічними змінами сурогатної матері;
- змінами, пов'язаними із соціальним життям вагітної жінки (зменшення заробітку, звільнення з роботи тощо);
- побажанням майбутніх батьків стосовно місця проживання сурогатної матері;
- незручностями жінки, що пов'язані з пологами та післяпологовим періодом (фізичними стражданнями під час пологів, ускладненнями, фізичним, емоційним стресом);
- моральними стражданнями, пов'язаними з необхідністю віддати дитину тощо.

У багатьох країнах відсутнє законодавство, яке регулює даний вид правовідносин. Питання сурогатного материнства розглядалося у доповідях ради Європи та у певних державах, проте ці думки носили регіональний

характер, або ж регулювали сурогатне материнство лише на рівні окремих держав. Складність правових питань, пов'язаних з альтернативною репродуктивною технологією, полягає у багатогранності вирішення цього аспекту. Так, у більшості країн Західної Європи (Німеччина, Італія, Швейцарія) заборонено як комерційне, так і некомерційне сурогатне материнство. Переважаючим фактором таких консервативних поглядів стосовно застосування допоміжних репродуктивних технологій стала позиція Римської католицької церкви, що засуджує будь-які спроби втручання у процес зародження людського життя.

У Німеччині питання, пов'язані з використанням допоміжних репродуктивних технологій, регулюються прийнятим у 1991 році Актом (The Embryo Protection Act), відповідно до якого у даній країні дозволено лише штучне запліднення, доступ до якого мають особи, що перебувають у законному шлюбі. Злочином вважається будь-яка спроба «здійснити штучне запліднення жінки (сурогатної матері), готової відмовитись від своєї дитини після її народження, чи імплантувати їй людський ембріон». Одним із аргументів такої досить радикальної думки є недопустимість розділення біологічного та соціального материнства, що здатне привести до психологічних конфліктів сторін правовідносин сурогатного.

У Франції сурогатне материнство також знаходиться поза законом, воно суперечить положенню щодо «невідчужуваності людського тіла». У цій європейській країні переважаючою є позиція щодо народження дитини від певної жінки, а не генетичного походження новонародженого. Тому, якщо уявити, що сурогатна матір народила дитину, яка є для неї генетично «чужою», ця жінка все одно буде визнана матір'ю такого немовля.

Абсолютно протилежної думки щодо процесу штучного запліднення, у тому числі до використання сурогатного материнства, притримуються такі країни, як США (за винятком Нью-Джерсі, Мічигана, Арізони), Росія, Білорусь, Польща, Фінляндія, Грузія, ЮАР та інші країни. У даних державах влада допускає вирішення демографічної проблеми за допомогою використання сурогатного материнства, дозволяється також використання договорів, які передбачають винагороду сурогатній матері за надання своїх послуг.

В Австралії репродуктивні технології на даний час, за відсутності державних законів, регулюються рекомендаціями Медичної дослідницької Ради. Доступ до сурогатного материнства можуть отримати ті сімейні пари, що знаходяться у гетеро сексуальних відносинах, лікуються від безпліддя звичними методами та лікар яких вважає, що тільки за допомогою сурогатного материнства їм вдасться стати батьками. На даний час у всіх штатах Австралії, якщо договір сурогатного материнства підписаний обома сторонами, народжені за програмою сурогатного материнства діти вважаються абсолютно законними та мають усі юридичні права.

Найбільш розвинутою країною з питань сурогатного материнства вважається США. Конгрес даної держави дозволив проведення процедури сурогатного материнства у 1991 році, хоча у штатах Арізона, Мічиган, Нью-Джерсі воно знаходиться під заборонаю. У США наявна достатня база донорських яйцеклітин для жінок, які не мають можливості надати сурогатній матері власну. Жінки мають можливість обрати донора навіть по етнічній приналежності, віросповіданню та зовнішності. Світовим центром сурогатного материнства вважається штат Каліфорнія. У цьому штаті сурогатні матері надають свої послуги на світовому рівні. У 1992 році законодавчий орган Каліфорнії прийняв рішення, що так звані «контракти» із сурогатного материнства не розходяться із суспільною думкою та мораллю та законами цього штату, і дозволив впровадження комерційного сурогатного материнства. Юридичний департамент Каліфорнії взяв на себе головну роль у ви-

рішенні будь-яких правових спорів з даного питання [3]. У даному штаті генетичні батьки, сурогатні матері та донори генетичного матеріалу абсолютно впевнені у тому, що їх прагнення брати участь у програмі сурогатного материнства буде підтримано усіма державними службами Каліфорнії. Юридичні служби слідкують за дотриманням батьківських прав і обов'язків сторонами. Таким чином, учасники знаходяться під юридичним захистом держави незалежно від того, чи батьки використовують свій власний генетичний матеріал чи матеріал донора яйцеклітини.

Ще однією країною з досить розвинутою законодавчою базою з питань сурогатного материнства є Канада. У ній надається абсолютна правова та організаційна підтримка і супровід усього процесу сурогатного материнства. Держава пропонує свою допомогу у проведенні медичних та психологічних досліджень, наданні правової допомоги з укладення договорів. Пропонується необхідна медична допомога на весь період вагітності та пологів. Сурогатне материнство у Канаді розвинуте вже досить давно. Проте при вирішенні питань, пов'язаних з використанням програми сурогатного материнства, сторонам гарантується абсолютна конфіденційність. Влада Канади вирішує питання щодо законодавчого врегулювання усіх питань, пов'язаних з сурогатним материнством та донорством яйцеклітини. У цій країні популярністю користується пошук кандидатур через Інтернет [4, с. 145-148].

У Фінляндії питання щодо використання сурогатного материнства та встановлення походження дітей за використання даного методу допоміжних репродуктивних технологій врегульовані законом «Про встановлення батьківства» 1975 року. Відповідно до положень даного закону при народженні дитини сурогатною матір'ю застосовуються положення біологічного батьківства, тобто материнство автоматично визначається від факту народження дитини, навіть у тих випадках, коли використовується донорський генетичний матеріал обох із подружжя, і між біологічною матір'ю та дитиною немає генетичного зв'язку. В подальшому таке материнство не може бути анульоване, ґрунтуючись на тому, що законна матір не є генетичною матір'ю дитини.

Також достатнього поширення набули в останні роки правовідносини сурогатного материнства в Індії. Багато бездітних подружніх пар приїжджають в Індію для пошуку сурогатних матерів, адже у даній країні жінки надають свої послуги за ціною значно меншою, ніж європейські сурогатні матері, та і медичний супровід даної процедури в Індії значно знижений. У даній країні, коли сурогатна матір народжує дитину, новонароджене немовля негайно передається його генетичним батькам, навіть якщо такі батьки не є громадянами Індії. Щоденно у клініки, що займаються репродуктивною медициною надходять десятки запитів з питання пошуку сурогатних матерів. Безпосередньо у закладі охорони здоров'я сторони можуть укласти договір, у якому відображені усі юридичні та медичні аспекти, вирішені фінансові питання та закріплені юридичні права та обов'язки сурогатної матері та генетичних батьків.

Цікавою для вивчення є нормативна система Ізраїлю. Парламент цієї країни прийняв закон, що регулює відносини сурогатного материнства. Даний правовий акт встановлює суворий контроль та суттєві обмеження для даного виду послуг. Відповідно до правил, які діють на території Ізраїлю на даний час, генетичний батько зобов'язаний передати сперматозоїди, а яйцеклітини повинні надходити або від генетичної матері (дружини даного чоловіка), або від жінки – донора яйцеклітин. Таким чином, дитина може бути народжена тільки шляхом штучного запліднення яйцеклітини сперматозоїдом у пробірці. Сурогатна матір, яка виношує майбутню дитину, повинна бути громадянкою Ізраїлю, а також не повинна перебувати у законному шлюбі. Спеціальний комітет може дозволити участь у

програмі сурогатного материнства заміжній жінці тільки в особливих випадках. В Ізраїлі механізм проведення програми сурогатного материнства суворо контролюється членами комітету з сурогатного материнства, що складається з лікарів, психологів, соціальних працівників, юристів та священників. Ізраїльський комітет сурогатного материнства затверджує угоду з сурогатною матір'ю тільки у тому випадку, якщо всі його члени абсолютно впевнені у тому, що захищені інтереси усіх сторін договору. У нашій країні держава, як правило, не втручається у взаємовідносини сурогатної матері та батьків-замовників. Сурогатній матері в Ізраїлі сплачується компенсація лише на страхові витрати та додаткову компенсацію за тимчасову неприяздатність, викликану вагітністю та пологами.

Також до окремої категорії держав можна віднести Данію, Норвегію, Швецію. У цих країнах обмежується використання репродуктивних технологій у зв'язку із сурогатним материнством. Існує визначений законодавством державний центр, що займається репродуктивними технологіями, саме він приймає рішення про використання певного виду штучного запліднення чи використання послуг сурогатної матері, рішення даного центру є обов'язковим для виконання. Також дана установа слідкує за даним процесом увесь період до реєстрації дитини у певних батьків, після чого відповідальність за життя та здоров'я дитини несуть батьки. Організація такого механізму пов'язана із застосуванням сучасних технологій донорства та використанням тканин новонароджених, а також із використанням плацентарної рідини та рідини новонароджених у косметичній індустрії. Отже, діти, зачаття та народження яких проходили під контролем даного центру, не можуть бути донорами чи використовуватися у будь-яких експериментах [5, с. 263-265].

Варто також визначити особливості правового регулювання сурогатного материнства законодавством країн ближнього зарубіжжя. Автор, зокрема, зупиняється на характеристичі нормативної бази Росії, Казахстану та Білорусії.

Російська Федерація, як і Україна, позитивно ставиться до процедури сурогатного материнства. Сімейний кодекс Російської Федерації статтею 51, пунктом 4 ввів термін «сурогатна матір», при цьому дана норма обмежується лише згадкою про можливість державної реєстрації дитини, що народжена сурогатною матір'ю, при наявності згоди батьків. Також у зв'язку з розвитком медицини у сфері репродуктивних технологій і необхідності врегулювання виникаючих відносин з'явилися інші нормативно-правові акти, зокрема наказ Міністерства охорони здоров'я Російської федерації від 26 лютого 2003 року № 67 «Про використання допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ) у терапії жіночого та чоловічого безпліддя» [6], що передбачає медичні вимоги, які ставляться до сурогатної матері, і показання, що можуть бути причиною для можливості звернення жінки за послугами сурогатної матері. Російське законодавство однозначно закріплює положення про те, що сурогатною програмою може користуватись лише подружня пара. Варто відмітити, що російське законодавство у сфері допоміжних репродуктивних технологій далеке від досконалості, адже у Сімейному кодексі РФ не відображено поняття сурогатного материнства та сурогатної матері. Також даний документ не обговорює саму процедуру сурогатного материнства та сутність договору, що укладається при виборі сторонами даного методу ДРТ. Також законодавча база цієї країни чітко передбачає презумпцію материнства сурогатної матері, тому переважне право материнства надається саме їй. Дитина передається батькам тільки після письмового дозволу сурогатної матері.

У Республіці Казахстан відсутня заборона на проведення процедури сурогатного материнства. Закон Республіки Казахстан «Про шлюб та сім'ю» містить дві статті що регулюють штучне запліднення та сурогатне материн-

ство [7, с. 2]. Так, відповідно до ч. 2 п. 4 статті 49 даного закону правове регулювання питань сурогатного материнства та методів штучного запліднення визначається законодавством Республіки Казахстан. Тобто дана стаття носить відсилочний характер. Саме тому у законі «Про репродуктивні права громадян та гарантії їх виконання» прописана стаття 15, що присвячена сурогатному материнству. Відповідно до її положень сурогатне материнство – це зачаття, виношування та народження дитин за договором, що укладається між сурогатною матір'ю та потенційними батьками за винагороду або без такої. Договором сурогатного материнства вважається згода між особами, що бажають стати батьками, та жінкою, що дала свою згоду на використання способу штучного запліднення чи імплантації ембріона. При цьому договір повинен містити такі елементи:

- 1) дані про осіб, що бажають мати дітей, та жінки, що виявила згоду стати сурогатною матір'ю;
- 2) порядок та умови оплати матеріальних витрат на утримання сурогатної матері;
- 3) права, обов'язки та відповідальність сторін;
- 4) умови та порядок застосування штрафних санкцій щодо сурогатної матері у випадку відмови від передачі новонародженої дитини особам, що уклали з нею договір, а також для осіб-замовників у випадку їхньої відмови від дитини;
- 5) інші умови, визначені згодою сторін.

Договір сурогатного материнства укладається у письмовій формі та підлягає нотаріальному посвідченню. Розірвання угоди можливе у випадку навмисного порушення сурогатною матір'ю режиму виношування вагітності. До укладення договору сурогатна матір зобов'язана надати замовникам повну інформацію про стан свого фізичного та психологічного здоров'я, а також результати медичного обстеження, у тому числі генетичного. Особи, що вирішили застосувати даний спосіб допоміжних репродуктивних технологій, несуть весь тягар матеріальних витрат, пов'язаних з його застосуванням, а також з оздоровленням сурогатної матері у період вагітності, пологів та протягом п'ятдесяти днів (у випадку ускладнення пологів або народження двох чи більше дітей – сімдесяти календарних днів) після пологів. У випадку відмови від дитини осо-

бами, що уклали договір з сурогатною матір'ю, не мають права вимагати від неї відшкодування понесених витрат.

Що стосується Республіки Білорусь, то у цій країні сурогатне материнство дозволено на законодавчому рівні та містить певні обов'язкові умови, до яких можна віднести:

- зобов'язання сурогатної матері щодо передачі генетичній матері дитини після її народження у строк, протягом якого мала б відбутися така передача;
- зобов'язання генетичної матері прийняти від сурогатної матері дитину після її народження у строк, протягом якого повинна була відбутися така передача;
- ціну договору, яка повинна містити вартість послуги, наданої сурогатною матір'ю за договором сурогатного материнства (за виключенням випадків, коли послуга надається на безоплатній основі), а також кошти, витрачені на медичне обслуговування, харчування, проживання сурогатної матері в період вагітності та післяпологовий період [8, с. 79-82].

Висновки. Отже, дослідження законодавства зарубіжних країн доводить, що сурогатне материнство розвивається досить стрімкими темпами незалежно від того, як до нього відноситься церква чи суспільство, адже кожна людина наділена природним інстинктом продовження власного роду. Тому, якщо людина не має можливості виносити та народити дитину природним шляхом, вона завжди буде шукати для цього інші способи. І оскільки шляхи вирішення такої життєво важливої проблеми, як продовження роду, знайдено, то, на нашу думку, воно має право на існування та розвиток. Вивчення різноманітних національних напрямів до вирішення проблеми сурогатного материнства говорить про те, що існують різноманітні підходи та типи держав. Як ми бачимо, в одних країнах сурогатне материнство дозволено та має досить позитивне державне регулювання (США, Корея, Великобританія, ЮАР, Україна тощо), а в інших державах воно повністю заборонено (Голландія, Італія, Швейцарія). У певних країнах сурогатне материнство дозволено, проте не отримує достатнього правового регулювання (Латинська Америка, Азія), абсолютно не врегульоване дане питання у Бельгії, Ірландії. У кожній державі залежно від специфіки державного упорядкування виникає своя проблематика законодавчого закріплення інституту сурогатного материнства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Майфат А.В. «Сурогатне материнство та інші форми репродуктивної діяльності у новому Сімейному кодексі Російської Федерації» [Журнал] // Юридичний світ. – 2000. – № 2.
2. Bagehof W. The English Constitution // The Collection of Works by Walter Bagehof. Ed. By Norman St. John. – Stevas. Vol. 5. L., 1974. – P. 204-206.
3. Bagehof W. The English constitution // The collection works of Walter Bagehof / Ed by Norman St/ John. – Stevas. Vol. 5. L., 2006.
4. Байбороша Н.С. Особливості договору сурогатного материнства з іноземним елементом / Н.С. Байбороша // зб. матеріалів Респ. наук.-практ. молодіжн. конф. з міжнар. участю. «Наукові здобутки – 2010», Мінськ, 1-3 грудня 2010 р. : в 2 част. / Нац. акад. Білорусі ; Рада молодих вчених НАН Білорусі ; редкол. : В.В. Казбанов [та ін.]. – Мінськ, 2010. – Ч. 2. – С. 145-148.
5. Джейнс М., Кей Р., Бредлі Е. Європейські права в області прав людини (Практика та коментарі). Пер. з англ. – М., «Права людини», 1997.
6. Сімейний кодекс Російської Федерації. – Режим доступу до кодексу : <http://www.zakonrf.info/sk/>. – Назва з екрану.
7. Г.А. Уаклаева. Сурогатне материнство по законодавству Республіки Казахстан. – М., «Юрист». – № 1(31). – 2005.
8. Байбороша Н.С. Сурогатне материнство як спосіб покращення демографічної ситуації у Республіці Білорусь / Н.С. Байбороша // Моральність. Репродуктивне здоров'я. Демографія – 2009 : зб. матеріалів молодіж. наук.-практ. конф., Мінськ, 21-23 груд. 2009 р. / Цетр студ. ініціатив при раді молодих вчених Нац. акад. наук Білорусі. – Мінськ, 2010.